

توسعه فردی و تحول سازمانی

سیاست گذاری نظام آموزش رسمی عمومی ایران در فرایند شکل گیری هویت ملی و دینی دانش آموزان

محسن غلامی نهوجی^۱، سعید مقیمی^۲، رحیم خستو^۳

شیوه استناددهی: غلامی نهوجی، محسن، مقیمی، سعید، و

خستو، رحیم. (۱۴۰۳). سیاست گذاری نظام آموزش رسمی

عمومی ایران در فرایند شکل گیری هویت ملی و دینی دانش

آموزان. توسعه فردی و تحول سازمانی، ۲(۴)، ۱۸۲-۱۶۱.

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۲. استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: saeed.moghim@iau.ac.ir

چکیده

تاریخ چاپ: ۰۱ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۶ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۸ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ ارسال: ۲۱ آذر ۱۴۰۳

نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، آموزش زندگی بر اساس فرهنگ اسلامی است. فلسفه عمیق تر و کامل تر آموزش و پرورش، آموزش زندگی است. تشکیل نظام و استقرار حکومت به عنوان نقش ابزاری در دست ولی فقیه است تا هدف تربیت و بالفعل سازی توانایی های بالقوه انسان های جامعه را محقق سازد. وظیفه ویژه نظام آموزش و پرورش نظارت بر نوسازی، بازسازی، جهت دهی و یکپارچه سازی نهادهای فرهنگی و آموزشی کشور است. محتوای کتاب درسی و برنامه های آموزشی مدرسه - تأثیر شخصیت معلم و روش های تدریس بر شکل گیری هویت قومی دانش آموزان با توجه به اینکه سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران مرجع اصلی جهت طراحی - تدوین و نیز مشخص کننده شرایط مجریان طرح های نظام آموزش رسمی عمومی کشور می باشد، نقش محوری و حیاتی دارند. مبانی دینی و اخلاقی اساس امور مربوطه بوده است. در این راستا، به جز موضوعات محدودی مانند مسائل زیست محیطی، هویت جهانی بیشتر به عنوان هویت دینی مطرح می شود. به نظر دیویی، آموزش در مورد تربیت، اگر به وضعیت واقعی افراد مربوط باشد، اخلاق نیکو خواهد داشت و باعث ایجاد اخلاق نیکو در کودکان می شود. این پژوهش با هدف شناخت تأثیر نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بر شکل دهی هویت ملی و دینی دانش آموزان در سال های ۱۴۰۳-۱۴۰۲ انجام گرفته است. بدین منظور ۲۲ نفر از مدیران مدارس دخترانه و پسرانه شهر تهران در تمامی دوره ها و پایه های تحصیلی به عنوان جامعه هدف انتخاب شده اند آن چه در تحقیق نتیجه گیری شده است، نشان می دهد که هویت ملی پس از هویت دینی در رتبه دوم قرار دارد.

کلیدواژگان: سیاست گذاری هویتی، سیاست گذاری آموزشی، سیاست گذاری هویتی نظام آموزشی.

این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت
دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0)
صورت گرفته است.

Personal Development and Organizational Transformation

Policy-Making in Iran's Formal Public Education System in the Process of Shaping Students' National and Religious Identity

Mohsen Gholami¹, Saeed Moghimi^{2*}, Rahim Khastu²

1. PhD Student, Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran
2. Assistant Professor, Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran

*Corresponding Author's Email: saeed.moghimi@iau.ac.ir

How to cite: Gholami, M., Moghimi, S., & Khastu, R. (2024). Policy-Making in Iran's Formal Public Education System in the Process of Shaping Students' National and Religious Identity. *Personal Development and Organizational Transformation*, 2(4), 161-182.

Abstract

The education system of the Islamic Republic of Iran is centered on teaching life based on Islamic culture. The deeper and more comprehensive philosophy of education is the instruction of life itself. The establishment of the system and the governance structure serve as instrumental tools in the hands of the Supreme Leader (Velayat-e Faqih) to realize the goal of education and the actualization of the potential capabilities of the people in society. A distinct responsibility of the education system is to oversee the renovation, reconstruction, orientation, and integration of the country's cultural and educational institutions. The content of school textbooks and curricula—along with the influence of teacher personality and teaching methods—plays a pivotal and vital role in shaping the ethnic identity of students, particularly considering that the Fundamental Reform Document of Education in the Islamic Republic of Iran serves as the primary reference for designing, developing, and determining the conditions of the implementers of formal public education policies. Religious and ethical foundations have been the basis for all related affairs. In this context, apart from a limited number of topics such as environmental issues, global identity is largely addressed through the lens of religious identity. According to Dewey, education concerning upbringing, if it relates to the real-life conditions of individuals, fosters moral excellence and cultivates virtuous behavior in children. This study aimed to understand the impact of the education system of the Islamic Republic of Iran on shaping students' national and religious identity during the academic years 2023–2024. To this end, 22 principals from boys' and girls' schools in Tehran across all educational levels and grades were selected as the target population. The findings of the study indicate that national identity ranks second after religious identity.

Submit Date: 2024 December 11

Revise Date: 2025 February 04

Accept Date: 2025 February 06

Publish Date: 2025 February 19

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Keywords: Identity Policy-Making, Educational Policy-Making, Identity Policy in the Educational System.

مقدمه

نظام آموزش رسمی به عنوان یکی از اصلی‌ترین ابزارهای دولت‌ها برای انتقال ارزش‌ها، تقویت هویت ملی، و بازتولید گفتمان‌های فرهنگی عمل می‌کند. در کشورهایی مانند ایران که هویت ملی همواره در تعامل پیچیده‌ای با هویت دینی، قومی و جهانی بوده است، نقش آموزش در شکل‌گیری و جهت‌دهی به این هویت‌ها برجسته‌تر می‌شود. از آنجا که شکل‌گیری هویت ملی به‌عنوان یکی از ارکان پایداری اجتماعی و تقویت انسجام ملی تلقی می‌شود، مطالعه درباره سازوکارهای تأثیرگذار بر این امر، از جمله سیاست‌گذاری آموزشی، ضرورتی انکارناپذیر دارد. در این زمینه، پژوهش‌های متعددی به بررسی عناصر تأثیرگذار بر هویت ملی دانش‌آموزان پرداخته‌اند و بر نقش نظام آموزشی رسمی، برنامه درسی، معلمان، محیط مدرسه و حتی عوامل اجتماعی بیرونی همچون رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی تأکید داشته‌اند (Jahanshahi et al., 2024).

شکل‌گیری هویت ملی در فضای مدرسه، حاصل تعامل میان عوامل مختلف فردی، اجتماعی و نهادی است. بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده، مؤلفه‌های فردی مانند هویت اجتماعی و شخصی نقش مهمی در تقویت یا تضعیف هویت ملی دارند (Rezaei, 2020؛ Soltani, 2019؛ #169902). از سوی دیگر، تعامل فرد با ساختارهای آموزشی از جمله محتوای کتاب‌های درسی و رویکردهای تربیتی می‌تواند به‌عنوان بستر اجتماعی مؤثر در این روند تلقی شود. در همین راستا، نظام آموزشی ایران از طریق سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به دنبال ایجاد یک ساختار تربیتی منسجم برای پرورش شهروندانی متعهد به ارزش‌های دینی و ملی است، اما تحقق این هدف نیازمند بازبینی در سیاست‌ها، محتوا و فرآیندهای آموزشی است (Kafshchian Moghadam et al., 2024).

در بررسی علمی هویت ملی در میان دانش‌آموزان، پژوهشگران مختلف به سازوکارهای متعددی اشاره داشته‌اند که در روند شکل‌گیری این هویت مؤثرند. به عنوان نمونه، پژوهش عباس‌زاده مرزبالی (۲۰۲۱) با تأکید بر جهانی‌شدن فضای مجازی، به نقش تأثیرگذار تکنولوژی اطلاعاتی در ایجاد دوگانگی‌های هویتی اشاره دارد، به‌طوری که نظام آموزشی برای تثبیت هویت ملی نیازمند سیاست‌گذاری‌هایی مقاوم در برابر این تهاجم‌های فرهنگی است (Abbaszadeh Marzbali, 2021). به همین ترتیب، در مطالعه‌ای که در میان دانش‌آموزان استان کهگیلویه و بویراحمد صورت گرفته است، عواملی نظیر ضعف کارکرد نهاد خانواده، تضاد ارزش‌های آموزشی، و محتوای کتب درسی ناکارآمد به عنوان تهدیدهای ساختاری در تضعیف هویت ملی معرفی شده‌اند (Jahanshahi et al., 2024).

با این حال، برخی مطالعات نیز تأکید دارند که انسجام درونی عناصر برنامه درسی و وجود پیوند میان آموزش رسمی و نیازهای فرهنگی بومی می‌تواند در تقویت هویت ملی مؤثر باشد. به‌طور مشخص، پژوهش مهدیان و همکاران (۲۰۲۲) مدلی برای برنامه‌درسی هویت ملی در دوره ابتدایی طراحی کرده‌اند که در آن اصولی چون تعلق به میهن، احترام به فرهنگ ملی، و آشنایی با تاریخ و مفاخر ایران اسلامی لحاظ شده‌اند (Mahdian et al., 2022). این مدل‌ها در صورت پیاده‌سازی مؤثر، قادرند بینش‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان را به سمت تعهد فرهنگی و ملی سوق دهند و از تشتت هویتی در آینده جلوگیری کنند.

در این میان، بعد فرهنگی-روانشناختی هویت نیز باید مورد توجه قرار گیرد. برخی از محققان بر این باورند که هویت ملی نه تنها برآمده از عوامل اجتماعی و نهادی است، بلکه ریشه در احساس تعلق فرد به یک کل فرهنگی نیز دارد. برای مثال، محمدی (۲۰۲۳) در پژوهش خود نشان داد که هویت ملی رابطه معناداری با هویت اجتماعی و فردی دانش‌آموزان دارد و تعامل میان این سطوح هویتی نقش اساسی در انسجام

شخصیت آنان ایفا می‌کند (Mohammadi, 2023). در واقع، دانش‌آموزانی که از سوی محیط خانوادگی، اجتماعی و آموزشی، پیام‌های همسو در خصوص ملیت، دین و ارزش‌های فرهنگی دریافت می‌کنند، به احتمال بیشتری دارای هویت ملی پایدار خواهند بود. از سوی دیگر، توجه به تنوع قومی و مذهبی در ایران، باعث شده است که شکل‌گیری هویت ملی با چالش‌هایی نیز همراه باشد. در پژوهشی که در میان جامعه اهل حق شهر دلفان انجام شد، یافته‌ها حاکی از آن است که هویت دینی خاص این گروه، گاه با چارچوب‌های رسمی هویت ملی در تعارض قرار می‌گیرد و همین امر موجب سردرگمی هویتی در میان نسل جوان آن‌ها شده است (Omidpour & Delavari, 2022). این یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های آموزشی باید متناسب با تنوع فرهنگی کشور طراحی شوند و از رویکردهای تک‌ساحتی در تبیین هویت ملی پرهیز گردد.

محتوای آموزشی نیز یکی از مهم‌ترین عوامل درونی‌سازی هویت ملی در محیط‌های آموزشی است. پژوهش‌هایی که بر تحلیل محتوای کتاب‌های درسی تمرکز دارند، نشان می‌دهند که میزان پرداختن به مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب‌ها با سطح انتظارات فرهنگی و اجتماعی تطابق ندارد. در بسیاری از موارد، تأکید یک‌جانبه بر عناصر دینی بدون توجه به عناصر ایرانی و میراث فرهنگی مشترک، سبب شده است که دانش‌آموزان تصویر ناقص یا ایدئولوژیک از ملیت خود دریافت کنند (Bigdeloo, 2019). از سوی دیگر، شواهد حاکی از آن است که دانش‌آموزان در مواجهه با چنین محتوایی، به ویژه در دوران بلوغ فکری، دچار مقاومت یا بی‌تفاوتی نسبت به ارزش‌های ارائه‌شده می‌شوند. پژوهشگران نیز پیشنهادهایی برای ارتقای برنامه درسی و فرایندهای آموزشی جهت تقویت هویت ملی مطرح کرده‌اند. خانی و همکاران (۲۰۲۱) تأکید کرده‌اند که هویت ملی در تعامل با سرمایه فرهنگی و آموزش شهروندی جهانی باید شکل گیرد، به‌طوری که دانش‌آموزان هم‌زمان با شناخت ریشه‌های ملی خود، توانایی حضور مؤثر در جامعه جهانی را نیز بیاموزند (Khani et al., 2021). این نگاه دوگانه می‌تواند راه‌حلی برای تعارض میان هویت ملی و جهانی در عصر ارتباطات باشد و نقش نظام آموزش رسمی را در میانجی‌گری این تعارض‌ها برجسته سازد.

از سوی دیگر، طراحی برنامه‌های آموزشی ناظر بر حقوق شهروندی نیز می‌تواند نقش مکمل در تقویت هویت ملی ایفا کند. پژوهش کفشچیان مقدم و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که آموزش مؤلفه‌های حقوق شهروندی در مدارس دوره دوم ابتدایی، در کنار ایجاد آگاهی حقوقی، به ارتقای احساس تعلق و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان نسبت به کشور خود منجر می‌شود (Kafshchian Moghadam et al., 2024). این یافته‌ها تأکیدی است بر لزوم توجه به رویکردهای نوین و مشارکت‌محور در آموزش ملی.

در جمع‌بندی باید گفت که تقویت هویت ملی دانش‌آموزان ایرانی نیازمند رویکردی تلفیقی است که در آن عوامل فردی، اجتماعی، نهادی و روانشناختی در کنار هم قرار گیرند. نظام آموزش رسمی در صورتی می‌تواند در این زمینه مؤثر واقع شود که محتوای آموزشی متناسب با نیازهای فرهنگی نسل جدید، شیوه‌های تربیتی منعطف، و سیاست‌گذاری‌های چندبعدی اتخاذ گردد. آن‌چنان که تجربه دیگر کشورها نیز نشان می‌دهد، تنها از طریق اجماع نهادی و فرهنگی بر سر مؤلفه‌های مشترک هویت می‌توان انسجام اجتماعی را در سطح ملی حفظ کرد. بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر تأثیر نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بر شکل‌دهی هویت ملی و دینی دانش‌آموزان، تلاشی در راستای شناخت نقاط ضعف و قوت این نظام در تحقق یکی از بنیادی‌ترین مأموریت‌های فرهنگی خود دارد.

روش‌شناسی

این مطالعه با رویکرد کیفی و به روش توصیفی انجام شد. جامعه هدف شامل کلیه مدیران مدارس دخترانه و پسرانه شهر تهران در تمام مقاطع تحصیلی (ابتدایی، متوسطه اول، متوسطه دوم، هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش) در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود. از این جامعه، ۲۲ مدیر مدرسه به صورت هدفمند و مبتنی بر معیارهای تجربی و دسترسی انتخاب شدند. هدف از انتخاب این گروه، بررسی دیدگاه‌های مدیریتی درباره نقش نظام آموزش رسمی در شکل‌دهی به هویت ملی و دینی دانش‌آموزان بود.

برای گردآوری داده‌ها از یک پرسش‌نامه محقق‌ساخته با ۶۰ سؤال چهارگزینه‌ای استفاده شد. گزینه‌های پاسخ‌دهی شامل "خیلی زیاد"، "زیاد"، "متوسط" و "کم" بود که به صورت لیکرت چهاردرجه‌ای طراحی شده بودند. محتوای سؤالات به گونه‌ای تدوین شد که ابعاد مختلف تأثیرگذار بر هویت دینی و ملی از جمله خانواده، محیط آموزشی، محتوای کتب درسی، شخصیت معلم و نقش رسانه‌ها را مورد سنجش قرار دهد. پیش از توزیع، پرسش‌نامه توسط دفتر پژوهش و برنامه‌ریزی اداره کل آموزش و پرورش استان تهران اعتبارسنجی و مجوز اجرا دریافت کرد و سپس در اختیار مدیران مدارس قرار گرفت.

اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و تکنیک تطبیقی با مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تحلیل شدند. داده‌ها در قالب جداول آماری شامل تعداد پاسخ‌ها به هر گزینه، درصد پاسخ‌ها، نمودارهای دایره‌ای و ستونی، و همچنین تحلیل تطبیقی پاسخ‌ها با بندهای مرتبط سند تحول بنیادین ارائه گردید. در این جداول، وضعیت انطباق یا عدم انطباق پاسخ‌ها با مفاد سند، میزان اجرای آن‌ها در مدارس (کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد)، و ارزیابی عملکرد نهایی (مطلوب یا نامطلوب) نیز مشخص شد. داده‌ها به تفکیک جنسیت مدارس و پایه‌های تحصیلی نیز مورد بررسی قرار گرفت تا الگوهای دقیق‌تری از تأثیرات سیاست‌گذاری آموزشی بر هویت ملی و دینی دانش‌آموزان به دست آید.

یافته‌ها

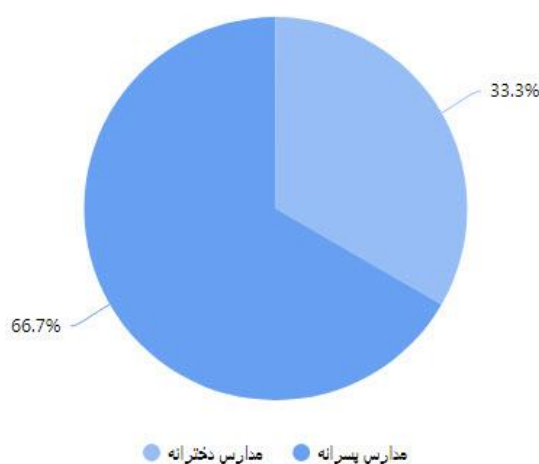
نمونه‌هایی از نتایج به دست آمده به صورت آمار حاصل از این تحقیق جهت تطبیق یا عدم تطبیق با فرضیه مطرح شده در این پژوهش کیفی در چهار بخش "الف- خانواده، ب- محیط آموزشی، ج- محتوای کتب درسی، د- شخصیت معلم و ن- رسانه‌ها" در پنج جدول به شرح ذیل به تفکیک نمایش داده شده است:

۱. جدول تجزیه و تحلیل پاسخ سوال: تعداد پاسخ‌ها به هر گزینه در سوال نمایش داده شده است.
۲. نمودار پاسخ به سوال: نمودار عمودی برای هر گزینه در سوال قابل مشاهده است.
۳. جدول درصد پاسخ به سوال: نمودار دایره‌ای که درصد پاسخ به هر گزینه از سوال در آن نمایش داده شده است.
۴. جدول پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه: نمودار دایره‌ای که درصد آمار پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و مدارس پسرانه در آن قابل مشاهده است.
۵. جدول بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین: در این جدول عناوین سطح هویتی (هویت دینی، هویت ملی) سوال پژوهش، مطابقت با سند تحول بنیادین (مفاد مندرج در آن سند)، مقیاس اجرا در مدارس (کم- متوسط- زیاد و خیلی زیاد) و خروجی عملکرد (مطلوب، نامطلوب) به نمایش گذاشته شده است. مفاد مندرج در سند تحول بنیادین به تفکیک هر سوال جهت تسهیل در

دسترسی به آن‌ها در انتهای جدول ذکر شده است. همچنین نتیجه گیری حاصله از هر سوال که خروجی عملکرد و تطابق و یا عدم تطابق آن موضوع در اجرای سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش ایران به همراه درجه مطلوبیت و یا عدم مطلوبیت با آن نیز قابل مشاهده است.

جدول ۱. پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

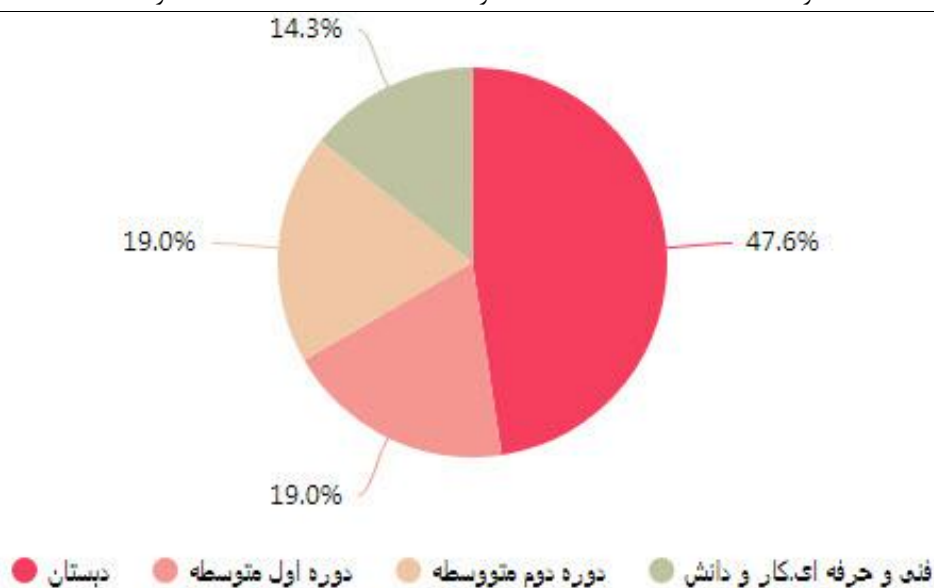
مدارس دخترانه	۷ مدرسه
مدارس پسرانه	۱۵ مدرسه
تعداد کل	۲۲ مدرسه

شکل ۱. نمای درصد پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

جدول ۲. پاسخ به نظر سنجی به تفکیک پایه‌های تحصیلی

دبستان	دوره اول متوسطه	دوره دوم متوسطه	فنی و حرفه‌ای/کار و دانش
۱۰ مدرسه	۵ مدرسه	۴ مدرسه	۳ مدرسه

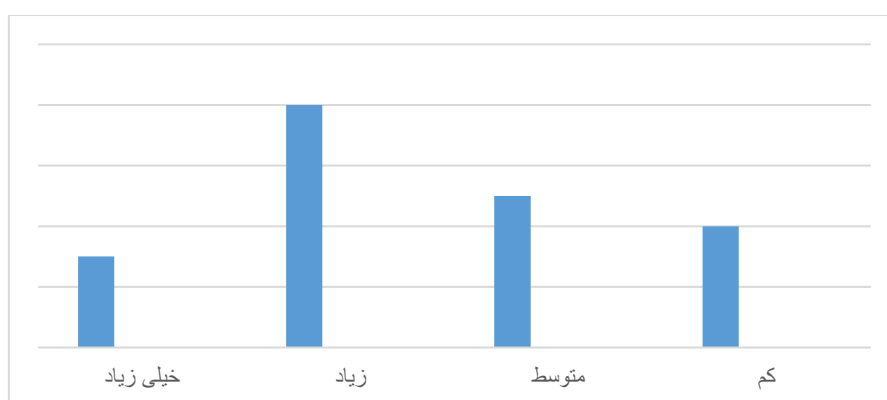
شکل ۲. نمای درصد پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

الف) - خانواده

در سند تحول بنیادین افزایش میزان مشارکت خانواده‌ها در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مدرسه مورد تاکید قرار گرفته است. با توجه به این که خانواده از اساسی ترین مولفه‌های تاثیر گذار بر چگونگی کسب هویت فرزندان می‌باشد، همراهی ایشان با مولفه‌های نظام آموزشی کشور از اهمیت فراوانی برخوردار است.

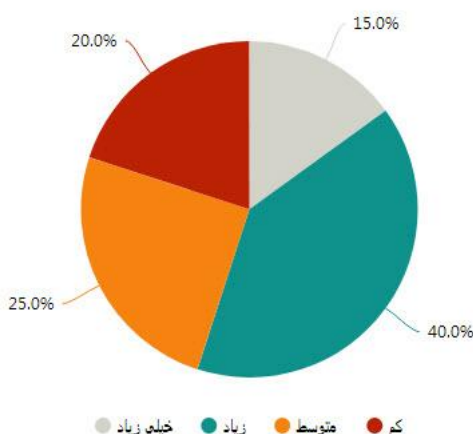
جدول ۳. تجزیه و تحلیل پاسخ به سوال: تمایل والدین دانش آموزان به حضور فرزندانشان در مراسم مذهبی در مدرسه چگونه است؟

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۳	۸	۷	۴	هویت دینی

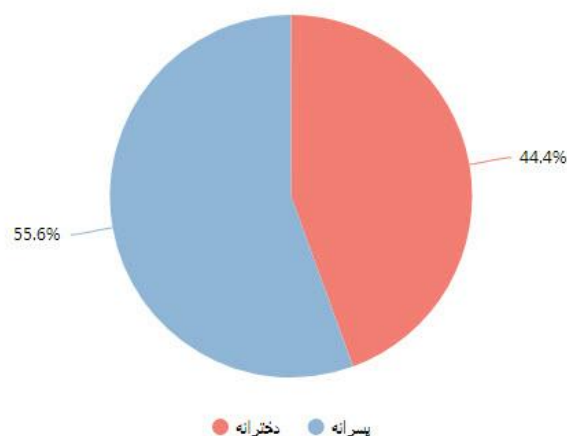
شکل ۳. نمودار پاسخ به سوال اول

جدول بالا تمایل و گرایش والدین دانش آموزان به حضور فرزندانشان در مراسم مذهبی در مدرسه را به نمایش می‌گذارد.

شکل ۴. درصد پاسخ به سوال اول

جدول بالا نشان می‌دهد که یک پنجم از والدین دانش آموزان تمایلی به حضور فرزندانشان در مراسم مذهبی مدرسه را ندارند همچنین یک چهارم دیگر از والدین در این رابطه نظری بینابین دارند.

شکل ۵. پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

از آمار به دست آمده مشخص شده است که والدین دانش آموزان دختر تمایل کم تری برای حضور فرزندانشان در مراسم مذهبی در مدرسه را دارند.

جدول ۴. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین (تمایل والدین دانش آموزان به حضور فرزندانشان در

مراسم مذهبی در مدرسه چگونه است؟)

سطح هویت	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
هویت دینی	راهکار ۳.۳ - راهکار ۴.۴	زیاد	نامطلوب

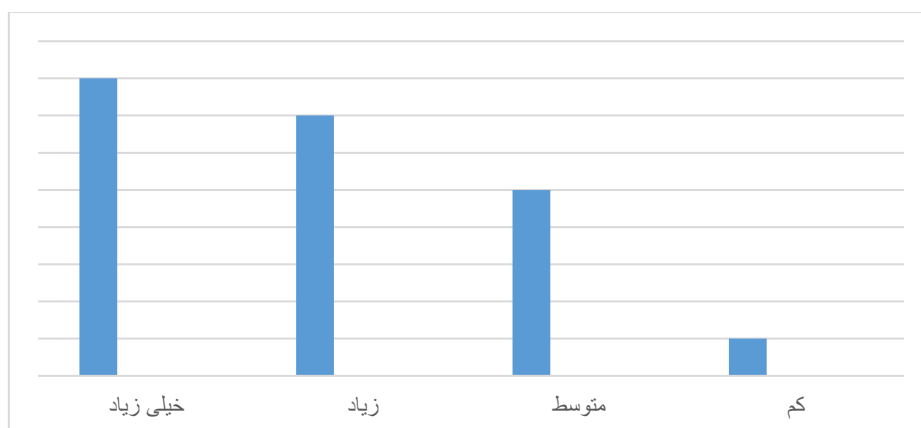
راهکار ۳.۳- جلب مشارکت سازنده و اثربخش خانواده‌ها در حفظ، تعمیق و اشاعه حیا، عفاف، و پوشش دانش آموزان.
 راهکار ۴.۴- افزایش میزان مشارکت خانواده‌ها در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مدرسه، برگزاری دوره‌های آموزشی اثربخش، ارائه خدمات مشاوره‌ای به خانواده‌های آسیب پذیر و آسیب زا برای همسو سازی اهداف و روش‌های تربیتی خانواده و مدرسه.
 آن چه در این پژوهش به دست آمده است نمی‌تواند مناسب با اجرای سند تحول بنیادین و معیارهای آن باشد.
 پاسخ به این وضعیت در حالت نامطلوب قرار دارد.

ب) محیط آموزشی

با توجه به این که اجرای سرود ملی و به اهتزاز درآوردن پرچم جمهوری اسلامی ایران در تمام مدارس در سند تحول بنیادین مورد تاکید قرار گرفته است، احترام به پرچم ملی و توجه به آن نشان دهنده همبستگی و یکپارچگی مردم یک کشور به شمار می‌آید و بیانگر هویت ملی است، مقیاس‌های به دست آمده در این پژوهش به روشنی بیان می‌کنند که باید برنامه ریزی بیشتری در این زمینه هویتی صورت گیرد. تغییر جایگاه مقیاس متوسط به مقیاس‌های خیلی زیاد و زیاد، همچنین توجه بیشتر دانش آموزان پسر به این نماد مهم ملی باید در دستور کار مدیران و مسئولین نظام آموزشی قرار گیرد.

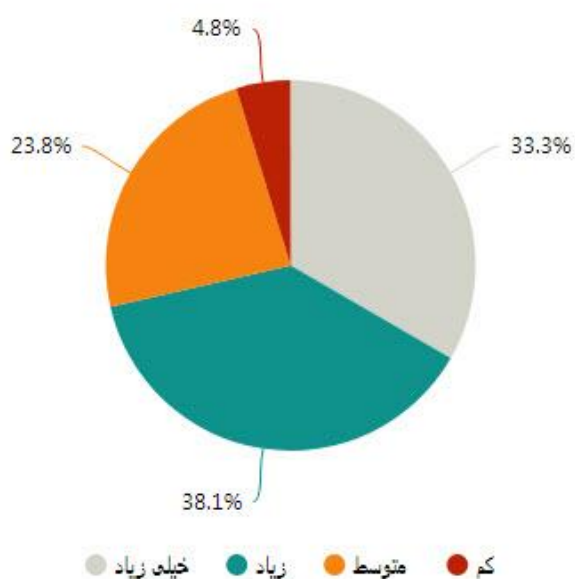
جدول ۵. تجزیه و تحلیل پاسخ به سوال: بر افراشته شدن پرچم ملی ایران در مدرسه به چه میزان برای دانش آموزان از اهمیت برخوردار است؟

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۸	۸	۵	۱	هویت ملی

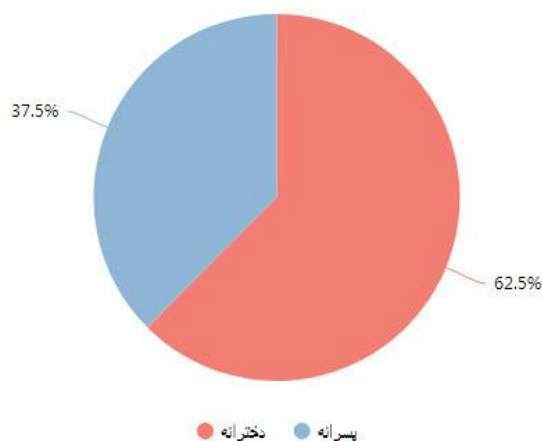
شکل ۶. نمودار پاسخ به سوال چهارم

در جدول بالا میزان توجه به بر افراشته شدن پرچم ملی به عنوان یکی از مشخصه‌های هویت ملی نمایش داده شده است.

شکل ۷. درصد پاسخ به سوال چهارم

آن چه می‌توان از تجزیه آمار فوق به دست آورد، مقیاس نامناسب در وضعیت متوسط است. احترام به نماد هویت ملی در این نظرخواهی را می‌توان در چگونگی توجه به پرچم ملی کشور ملاحظه نمود. این توجه باید در بالاترین سطح باشد بنابراین سطح مقیاس متوسط سطحی نامناسب می‌باشد.

شکل ۸. پاسخ به سوال چهارم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

جدول بالا میزان توجه دانش آموزان دختر به پرچم ملی کشور به عنوان یکی از نمادهای مهم هویت ملی بیش از دانش آموزان پسر را نمایش می دهد.

جدول ۶. بررسی تطبیقی پاسخ های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین (بر افراشته شدن پرچم ملی ایران در مدرسه به چه میزان برای دانش آموزان از اهمیت برخوردار است؟)

سطح هویت	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
هویت مذهبی	راهکار ۱-۷	زیاد	مطلوب

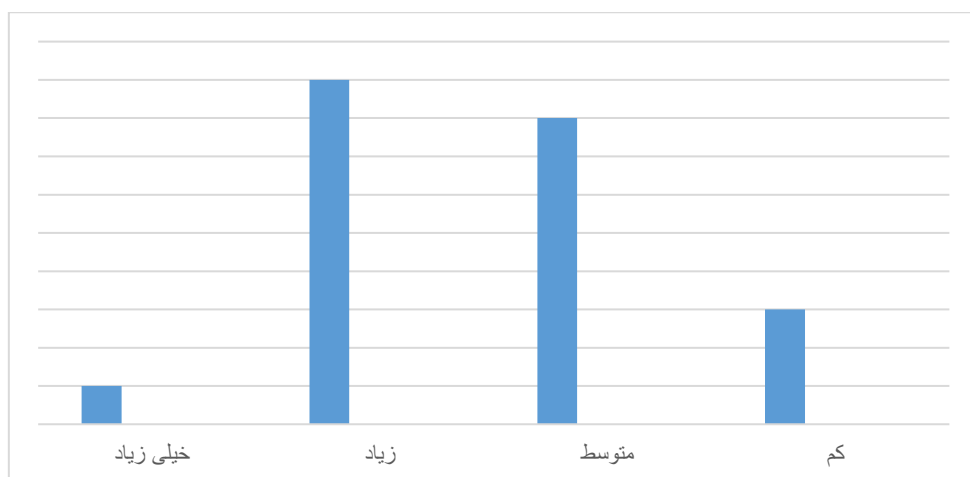
راهکار ۱-۷- ایجاد سازوکار برای تقویت انسجام اجتماعی و وحدت ملی و احیای هویت افتخارآمیز اسلامی - ایرانی در دانش آموزان و معلمان با تاکید بر آموزش و اجرای سرود ملی و به اهتزاز درآوردن پرچم جمهوری اسلامی ایران در تمام مدارس .
در هر حال پاسخ به این گزینه در حد مطلوب قرار دارد.

ج- محتوای کتب درسی

در سند تحول بنیادین درج شده است که تهیه و تدوین محتوای آموزشی باید در چارچوب ارزش ها و معیارهای اسلامی انجام پذیرد. آمار به دست آمده در این پژوهش پیرامون بیشترین حجم داده های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت ملی نمی تواند رضایت بخش باشد. همان گونه که مشاهده شده است کم تر از نیمی از آمار محتوای کتب درسی به آموزش هویت ملی اختصاص دارد. در واقع سند تحول بنیادین نظام آموزشی ایران توانسته است در این زمینه برگسترش هویت ملی دانش آموزان تاثیر گذار باشد.

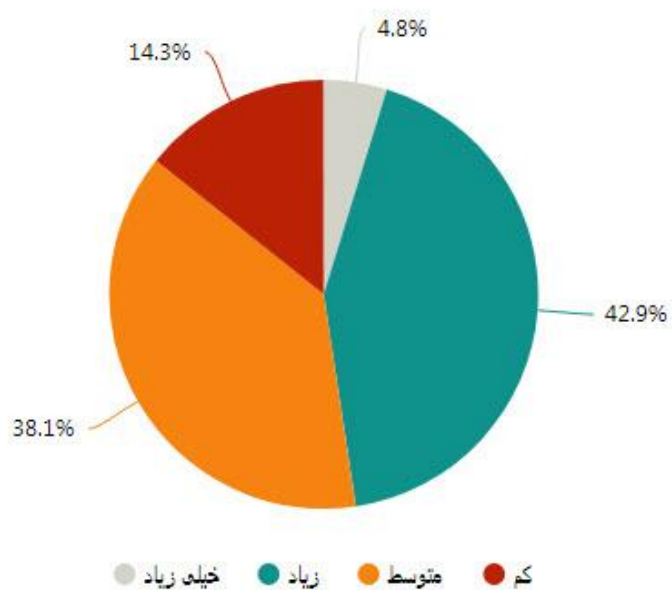
جدول ۷. تجزیه و تحلیل پاسخ به سوال آیا بیشترین حجم داده های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت ملی است؟

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۱	۹	۸	۴	هویت ملی

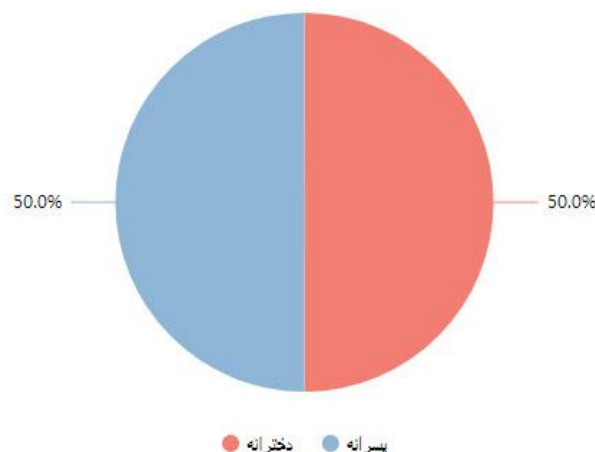
شکل ۹. نمودار پاسخ به سوال ششم

نمودار بالا بیشترین حجم داده‌های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت ملی را نشان می‌دهد.

شکل ۱۰. درصد پاسخ به سوال ششم

در جدول بالا بیشترین حجم داده‌های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت ملی با بیش از چهل و دو درصد قابل مشاهده است.

شکل ۱۱. پاسخ به سوال ششم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

حجم داده‌های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت دینی برای دانش آموزان دختر و دانش آموزان پسر یکسان است. جدول ۸، بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین (آیا بیشترین حجم داده‌های هویتی محتوای کتب درسی مربوط به آموزش هویت ملی است؟)

سطح هویت	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
هویت ملی	راهکار ۱-۱ / راهکار ۱۱-۱۲	زیاد	نامطلوب

الف) متناسب سازی حجم و محتوای کتب درسی و ساعات و روزهای آموزشی با توانمندیها و ویژگی‌های دانش آموزان ب) حاکمیت رویکرد فرهنگی- تربیتی در تولید محتوا و تقویت شایستگی‌های پایه دانش آموزان. (راهکار ۱-۱)

راهکار ۱۱-۱۲- بهینه سازی سیاست‌ها و برنامه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی برای افزایش کارایی و اثربخشی مدارس خارج از کشور با تأکید بر بازنگری جداول آموزشی و محتوای کتب درسی، به کارگیری نیروهای متعهد، توانمند و مجرب و متناسب سازی فضای فیزیکی این مدارس.

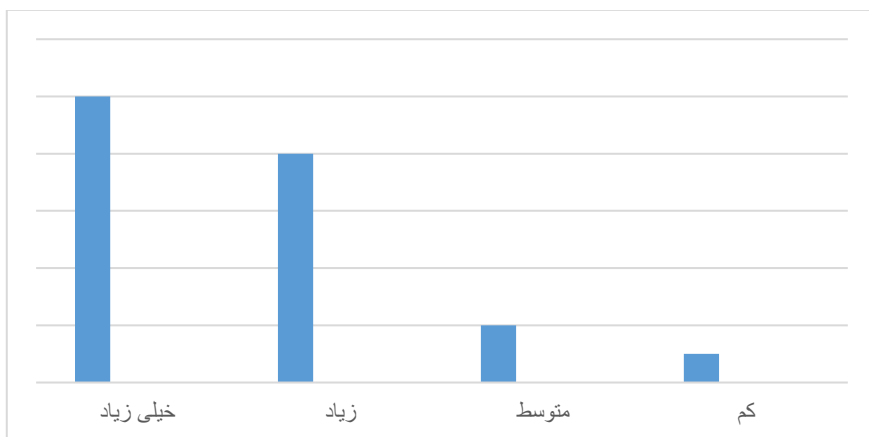
بنابر این پاسخ به این سوال مطلوب ارزیابی نمی‌شود.

د- شخصیت معلم

مطابق سند تحول بنیادین معلم به عنوان یک مولفه اساسی و مهم در روند آموزش دانش آموزان در نظر گرفته شده است. مطابق آمار حاصله در این پژوهش شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان بسیار تاثیر گذار است. جان دیویی نیز به تمرکز بر یادگیرنده در فرایند یادگیری معتقد بود و این رویکرد را عملگرایی در مدرسه می‌دانست که توسط نقش معلم به عنوان ناظر اجرا می‌شود.

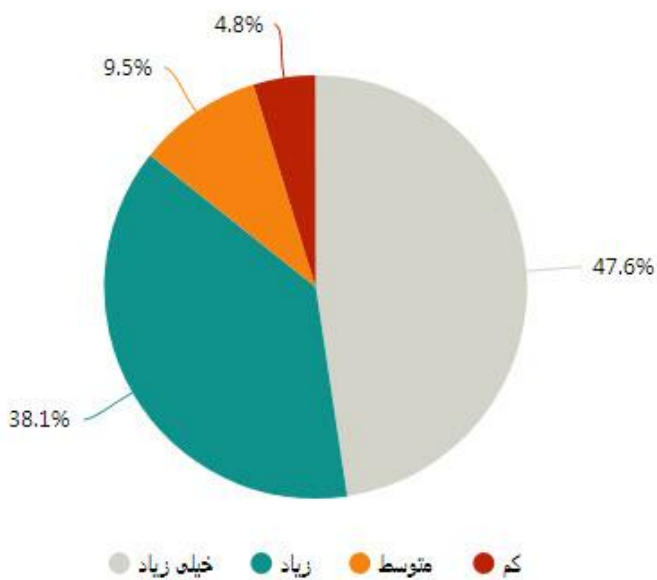
جدول ۹. تجزیه و تحلیل پاسخ به سوال آیا شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان تاثیر گذار است؟

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۱۰	۹	۲	۱	هویت دینی

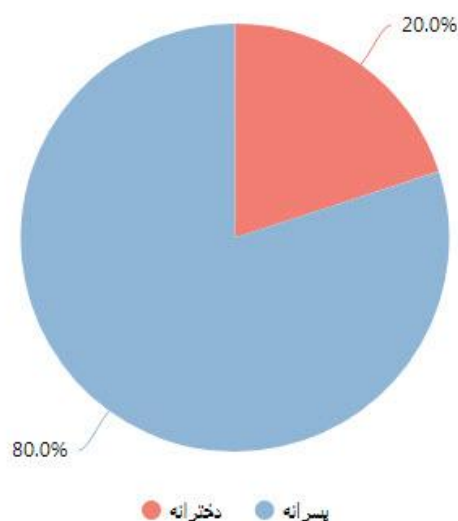
شکل ۱۲. نمودار پاسخ به سوال هشتم

نمودار تاثیر شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان که توسط مدیران مدارس اعلام شده است.

شکل ۱۳. درصد پاسخ به سوال هشتم

بیش از چهل و هفت درصد آمار در مقیاس خیلی زیاد و بیش از سی و هشت درصد آمار در مقیاس زیاد نشان می دهند که شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان تاثیر گذار است.

شکل ۱۴. پاسخ به سوال هشتم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

مطابق جدول بالا تاثیر گذاري شخصيت معلم در شکل گيري هویت دینی دانش آموزان پسر بیش از دانش آموزان دختر است.

جدول ۹. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین (آیا شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان تاثیر گذار است؟)

سطح هویت	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
هویت دینی	فصل اول کلیات فصل دوم بیانیه ارزش ها راهکار ۱-۴ / راهکار ۲-۳ راهکار ۳.۱۷	خیلی زیاد	مطلوب

"معلم" و « مربی» (مترادف هم بکار رفته است) و به فردی اطلاق می‌شود که رسالت خطیر تربیت دانش آموزان را در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر عهده دارد. (فصل اول کلیات)

نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه‌ای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی. (فصل دوم بیانیه ارزش ها)

راهکار ۱-۴- ایجاد ساز و کارهای ترویج و نهادینه سازی ی، امر به معروف و نهی از منکر، روحیه جهادی و انتظار «زمینه سازی برای استقرار دولت عدل مهدوی (عج)» با تاکید بر بهره گیری از ظرفیت حوزه‌های علمیه و نقش الگویی معلمان و اصلاح روشها فرهنگ ولایت مداری تولی و تبری.

راهکار ۳-۲- تقویت شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرف‌های مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن ساز و کارهای اجرایی برای مشارکت فعال و موثر ایشان در برنامه‌های تربیتی و فعالیتهای پرورشی مدارس و واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه به مدیران مدارس.

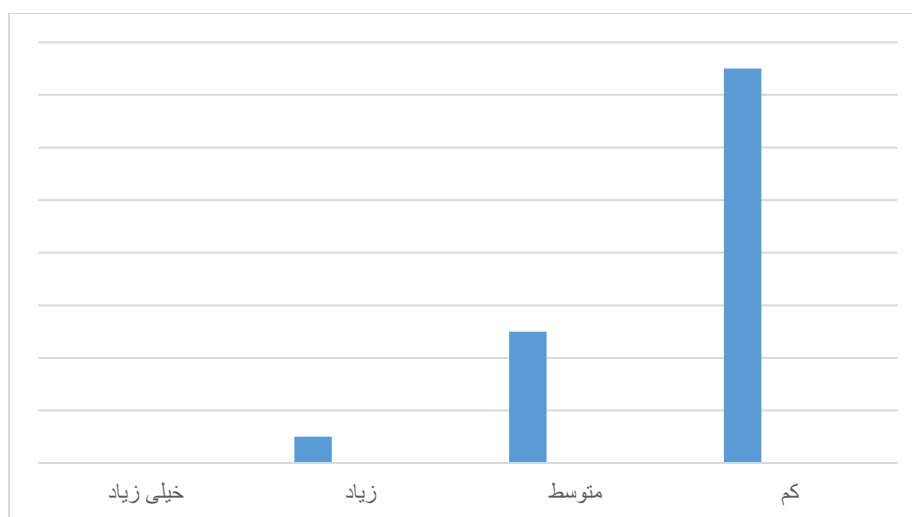
راهکار ۳-۱۷- اصلاح و به روزآوری روش‌های تعلیم و تربیت با تأکید بر روش‌های فعال، گروهی، خالق با توجه به نقش الگویی معلمان. بنابر این پاسخ به این سوال مطلوب ارزیابی می‌شود.

ن) رسانه‌ها

با توجه به اهمیت اجرایی شدن مفاد مندرج در سند تحول نظام آموزش و پرورش کشور و ایجاد زمینه‌های لازم در این رابطه و مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانگان و تاثیر گذاری آن بر نظام فرهنگی و ساختار هویت ملی و دینی جامعه شناخت اجمالی سند آموزشی یونسکو یعنی همان سند ۲۰۳۰ می‌تواند موجب درک واقعی والدین در این زمینه شود. آن چه از آمار به دست آمده مشخص است تقریباً اکثریت خانواده‌ها از سند آموزشی ۲۰۳۰ هیچ گونه اطلاعی ندارند. اجرای این سند ۲۰۳۰ دگرگونی‌های بسیاری را در آموزش کشور ایجاد خواهد کرد که از آن جمله می‌توان به حذف کلیشه‌های جنسی و ارائه آموزش‌های جنسی به کودکان و حذف برخی از مفاهیم قرآنی و ارزشی از کتاب‌های درسی به بهانه ترویج صلح و نبود خشونت اشاره کرد.

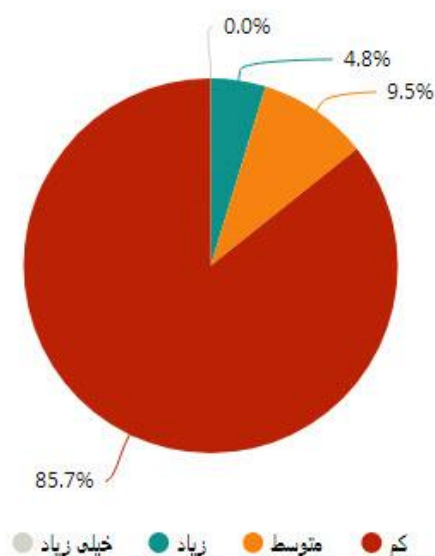
جدول ۱۰. تجزیه و تحلیل پاسخ به سوال اطلاع والدین دانش آموزان از مفاد سند آموزشی یونسکو "سند ۲۰۳۰" چه مقدار است؟

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۰	۱	۲	۱۹	هویت دینی
					هویت ملی

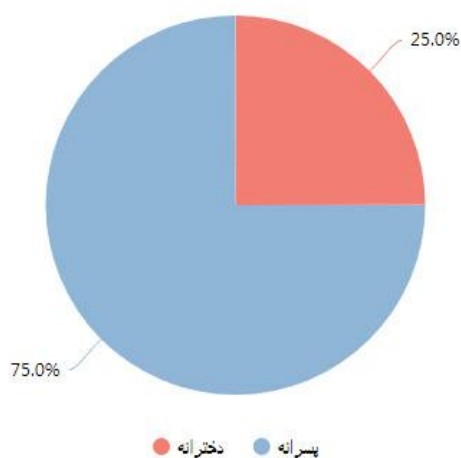
شکل ۱۵. نمودار پاسخ به سوال دهم

نمودار اطلاع والدین دانش آموزان از مفاد سند آموزشی یونسکو "سند ۲۰۳۰".

شکل ۱۶. درصد پاسخ به سوال دهم

مطابق جدول بالا بیش از هشتاد و پنج درصد از والدین دانش آموزان از مفاد سند آموزشی یونسکو "سند ۲۰۳۰" هیچ گونه اطلاعی ندارند.

شکل ۱۷. پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

اطلاع والدین دانش آموزان دختر از مفاد سند آموزشی یونسکو "سند ۲۰۳۰" کمتر از والدین دانش آموزان پسر است.

جدول ۱۱. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین (اطلاع والدین دانش آموزان از مفاد سند آموزشی

یونسکو "سند ۲۰۳۰" چه مقدار است؟)

سطح هویت	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
هویت دینی	فصل چهارم، چشم انداز	کم	نامطلوب
	فصل پنجم، هدف‌های کلان		

-.....تعامل سازنده و موثر با نظام‌های تعلیم و تربیتی در سطح جهان، توانمند در زمینه سازی برای شکوفایی فطرت و استعدادها و شکل گیری هویت یکپارچه اسلامی، انقلابی - ایرانی دانش آموزان... (فصل چهارم، چشم انداز)

ارتقای نقش نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و خانواده در رشد و تعالی کشور، بسط و اعتلای فرهنگ عمومی و زمینه سازی برای اقتدار و مرجعیت علمی و تکوین تمدن اسلامی - ایرانی در راستای تحقق جامعه جهانی عدل مهدوی با تأکید بر تعمیق معرفت و بصیرت دینی و سیاسی، التزام به ارزش‌های اخلاقی، وفاداری به نظام جمهوری اسلامی ایران، اعتقاد و التزام عملی به اصل ولایت مطلقه فقیه و مردم سالاردینی... (فصل پنجم، هدف‌های کلان)

کسب موقعیت نخست تربیتی در منطقه و جهان اسلام و ارتقای فزاینده جایگاه تعلیم و تربیتی ایران در سطح جهانی. (فصل پنجم، هدف‌های کلان)

راهکار ۱۱-۱۱ - مشارکت فعال در تعاملات بین المللی، با اولویت جهان اسلام و انعکاس نظریات و تجربیات موفق داخلی در محافل و مراکز علمی جهانی.

راهکار ۴-۱۹ - ارتقای جایگاه ایران در ارزیابی‌های کیفیت جهانی در چارچوب معیارهای اسلامی و معرفی الگوی تعلیم و تربیت اسلامی به جهان.

بنابر این پاسخ به این سوال مطلوب ارزیابی نمی‌شود

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که نظام آموزش رسمی عمومی در جمهوری اسلامی ایران نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان دارد، به‌ویژه آنکه هویت دینی در رتبه نخست و هویت ملی در جایگاه دوم قرار گرفته است. تحلیل پاسخ‌های مدیران مدارس تهران در تمام پایه‌ها و مقاطع تحصیلی نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی نظیر شخصیت معلم، محتوای کتاب‌های درسی، محیط آموزشی و مشارکت خانواده، همگی در جهت‌دهی به ابعاد هویتی دانش‌آموزان تأثیرگذارند. به طور خاص، بالاترین میزان اثرگذاری در شکل‌گیری هویت دینی به شخصیت معلم نسبت داده شده است، در حالی که نمادهای ملی نظیر پرچم و سرود ملی، جایگاهی نسبی در تکوین هویت ملی دارند. از سوی دیگر، آمارها حاکی از آن است که آگاهی خانواده‌ها نسبت به اسناد بین‌المللی آموزشی نظیر سند ۲۰۳۰ بسیار پایین بوده و درک عمومی از تهدیدهای فرهنگی خارجی در سطحی محدود باقی مانده است.

این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین همخوانی دارد. برای نمونه، در پژوهش (Mahdian et al., 2022) بر اهمیت طراحی محتوای درسی مبتنی بر اصول هویت‌ساز ملی در دوره ابتدایی تأکید شده است. یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد که در حال حاضر، محتوای کتاب‌های درسی بیش از آنکه بر مؤلفه‌های ملی تأکید داشته باشد، بر عناصر دینی تمرکز دارد. چنین جهت‌گیری‌ای هرچند با اسناد بالادستی نظیر سند تحول بنیادین همسوست، اما در بلندمدت می‌تواند به تضعیف مؤلفه‌های ایرانی در هویت فرهنگی دانش‌آموزان بینجامد. این موضوع در مطالعات تاریخی نیز مطرح شده است. به‌عنوان نمونه، (Bigdeloo, 2019) نشان می‌دهد که در تاریخ ایران نیز دوره‌هایی وجود داشته که غلبه گفتمان‌های دینی یا قومی بر روایت ملی، منجر به گسست‌های هویتی شده است.

از سوی دیگر، داده‌های این پژوهش حاکی از آن است که مؤلفه‌های هویت ملی همچون احترام به پرچم، اجرای سرود ملی و آشنایی با تاریخ ملی، هنوز در نظام آموزش رسمی جایگاه ثابتی ندارند. یافته‌های (Jahanshahi et al., 2024) نیز مؤید آن است که در مناطق خاصی نظیر استان کهگیلویه و بویراحمد، ضعف در بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی در برنامه‌های آموزشی، موجب بازتولید هویت‌های محلی و قومی و در نتیجه تضعیف انسجام ملی در میان نوجوانان شده است. این نکته با یافته‌های (Omidpour & Delavari, 2022) نیز همخوانی دارد، که نشان می‌دهد در میان جوامع مذهبی خاص مانند اهل حق، عدم همپوشانی محتوای آموزشی رسمی با باورهای فرهنگی، منجر به شکاف میان هویت رسمی و هویت زیسته دانش‌آموزان می‌شود.

در بررسی نقش هویت شخصی و اجتماعی بر هویت ملی نیز نتایج پژوهش حاضر با مطالعات (Rezaei, 2020) و (Soltani et al., 2019) هم‌راستاست. هر دو پژوهش نشان داده‌اند که شکل‌گیری هویت ملی در تعامل با هویت فردی و اجتماعی رخ می‌دهد. در واقع، دانش‌آموزانی که در محیط‌های آموزشی و اجتماعی، ارزش‌های همسو با تعلق ملی را تجربه می‌کنند، در مقایسه با دیگران از انسجام هویتی بالاتری برخوردارند. پژوهش (Mohammadi, 2023) نیز به همین مسئله پرداخته و نشان می‌دهد که همگرایی بین هویت‌های شخصی، اجتماعی و ملی باعث افزایش احساس تعهد فرهنگی در دانش‌آموزان می‌شود.

موضوع آموزش شهروندی و حقوق اجتماعی نیز یکی دیگر از مؤلفه‌هایی است که می‌تواند به تقویت هویت ملی کمک کند. در همین راستا، پژوهش (Kafshchian Moghadam et al., 2024) بر طراحی برنامه‌درسی حقوق شهروندی برای دوره دوم ابتدایی تأکید دارد و یافته‌های آن حاکی از آن است که آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم شهروندی، به ارتقای آگاهی ملی و مسئولیت‌پذیری آن‌ها منجر می‌شود. این یافته با دیدگاه (Khani et al., 2021) نیز هم‌سو است، که در آن بیان شده آموزش ملی زمانی مؤثر خواهد بود که با آموزش جهانی نیز در تعامل قرار گیرد و دانش‌آموزان توانایی ایفای نقش در جامعه جهانی را در کنار تقویت هویت ملی خود کسب کنند.

از منظر فرهنگی نیز باید به اهمیت ادبیات ملی و روایت‌های تاریخی بومی توجه داشت. پژوهش (Danesh-Pazhoohan, 2021) با بازخوانی شاهنامه فردوسی به عنوان یکی از متون بنیادین هویت ملی ایرانی، تأکید دارد که استفاده از این گونه منابع در محتوای درسی می‌تواند در شکل‌دهی به شخصیت فرهنگی دانش‌آموزان و تقویت حس تعلق آن‌ها به ملت ایران مؤثر باشد. در حالی که در وضعیت کنونی، چنان‌که پژوهش حاضر نشان می‌دهد، این منابع در حاشیه قرار گرفته و نقش محوری در کتاب‌های درسی ایفا نمی‌کنند.

در نهایت، بررسی نگرش مدیران مدارس نسبت به سند تحول بنیادین و انطباق آن با واقعیات میدانی، نشان داد که بسیاری از مفاد سند، در مقام اجرا دچار خلأ هستند یا با مقاومت‌هایی مواجه‌اند. اگرچه سند مذکور تلاش دارد هویت اسلامی-ایرانی را به صورت همزمان تقویت کند، اما عدم تعریف روشن از نسبت این دو هویت، در عمل به سردرگمی در برنامه‌ریزی‌های درسی و رفتاری انجامیده است. این وضعیت با آنچه (Abbaszadeh Marzbali, 2021) در خصوص تأثیر جهانی شدن فضای مجازی بر هویت جوانان ایرانی گزارش می‌دهد، هم‌راستا است. او هشدار می‌دهد که در صورت بی‌توجهی به چالش‌های جهانی شدن و سیال شدن هویت‌ها، نظام آموزش رسمی توان رقابت فرهنگی با رسانه‌های نوین را از دست خواهد داد.

این پژوهش اگرچه با هدف تحلیل نقش نظام آموزش رسمی در شکل‌گیری هویت دینی و ملی انجام شد، اما دارای محدودیت‌هایی نیز بوده است. نخست آنکه جامعه آماری تنها شامل مدیران مدارس شهر تهران بود و تعمیم نتایج به سایر استان‌ها با بافت فرهنگی و اجتماعی متفاوت، نیازمند پژوهش‌های مکمل است. دوم آنکه داده‌ها به صورت خوداظهاری جمع‌آوری شده‌اند که ممکن است تحت تأثیر باورهای شخصی یا

تمایلات مدیریتی پاسخ‌دهندگان قرار گرفته باشد. همچنین، استفاده از ابزار پرسش‌نامه با پاسخ‌های بسته ممکن است پیچیدگی‌های مفهومی هویت را به طور کامل نشان ندهد.

در ادامه مسیر تحقیق، پیشنهاد می‌شود مطالعات مشابه در سطح ملی و در میان اقوام و اقلیت‌های مذهبی مختلف نیز انجام شود تا امکان مقایسه فرهنگی فراهم گردد. همچنین بهره‌گیری از روش‌های کیفی همچون مصاحبه عمیق یا تحلیل محتوای روایی دانش‌آموزان، می‌تواند درک دقیق‌تری از تجربه زیسته آنان در مواجهه با نظام آموزشی و سیاست‌های هویتی فراهم کند. علاوه بر این، تحلیل تطبیقی کتاب‌های درسی با کشورهای مشابه فرهنگی یا مذهبی نیز می‌تواند الگویی برای بازنگری محتوای آموزشی در ایران ارائه دهد.

سیاست‌گذاران آموزشی باید در برنامه‌ریزی‌های درسی، توازنی واقعی و منسجم میان مؤلفه‌های دینی و ملی ایجاد کنند. استفاده از منابع هویتی غنی نظیر ادبیات فارسی، تاریخ ایران، و نمادهای ملی، باید در کنار ارزش‌های دینی تقویت شود. معلمان نیز باید در دوره‌های ضمن خدمت با مهارت‌های انتقال هویت ملی و گفت‌وگوهای فرهنگی آشنا شوند. همچنین، فراهم‌سازی بستری برای مشارکت خانواده‌ها در فرآیند آموزش هویتی دانش‌آموزان می‌تواند پیوند خانه و مدرسه را تقویت کرده و به هم‌سویی فرهنگی میان این دو نهاد کمک نماید. اجرای دقیق سند تحول بنیادین با رویکردی پویا، انطباق‌پذیر با شرایط جهانی، و متناسب با ویژگی‌های نسلی، راهگشای نهایی در مسیر پرورش هویتی متعادل برای دانش‌آموزان ایرانی خواهد بود.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

Extended Abstract

Introduction

In contemporary Iran, national and religious identity formation among students is a critical area of sociopolitical and educational concern. Given the ideological foundations of the Islamic Republic, educational institutions are tasked with promoting identity narratives that align with both Islamic teachings and Iranian national values. The interplay between these identity dimensions—religious, national, personal, and global—has been a topic of sustained academic inquiry. Numerous studies underscore the school system's pivotal role in shaping students' identity structures through curricula, instructional strategies, teacher influence, and the sociocultural environment of schools ([Kafshchian Moghadam et al., 2024](#); [Khani et al., 2021](#)).

The national identity discourse in Iran is historically rooted in both pre-Islamic cultural heritage and Islamic ideology, a duality that remains prominent in policy frameworks and pedagogical designs. Scholars like ([Abbaszadeh Marzbali, 2021](#)) have emphasized how globalization—especially through digital media—poses significant challenges to constructing a cohesive national identity. At the same

time, others such as (Bigdeloo, 2019) have highlighted how historical narratives and ethnocentric tendencies have shaped modern Iranian identity, especially during pivotal moments like World War I. Despite these challenges, the education system continues to serve as a vehicle for embedding national loyalty and religious commitment.

Studies have shown that students' sense of belonging to the nation is influenced by a confluence of social, familial, and institutional factors. For instance, (Rezaei, 2020) and (Soltani et al., 2019) have confirmed the intertwined nature of personal and social identity with national identity, suggesting that individuals' self-concept is partially structured by their perception of nationhood. Furthermore, identity-related educational policies and practices are increasingly guided by official documents like the *Fundamental Reform Document of Education*, which underscores the dual emphasis on national and religious identity (Mahdian et al., 2022). Despite these efforts, there is ongoing concern that the ideological framing of national identity within the curriculum may marginalize other culturally significant components.

Recent studies have also examined how instructional content, especially textbooks, reflect and reinforce certain identity narratives. In this regard, (Danesh-Pazhoohan, 2021) stresses the cultural potency of literary works like Ferdowsi's *Shahnameh* in nurturing national consciousness, a resource often underutilized in formal education. Additionally, (Jahanshahi et al., 2024) explored how educational policy shortcomings in marginalized provinces contribute to identity fragmentation, particularly among adolescents.

The religious dimension of identity remains dominant in many educational contexts, sometimes overshadowing national themes. (Omidpour & Delavari, 2022), in a study of the Ahl-e-Haqq community, revealed how religious identity can both coexist with and conflict with national narratives, highlighting the need for culturally responsive curriculum design. Meanwhile, (Mohammadi, 2023) argued for the psychological importance of synchronizing personal, social, and national identities in youth, a sentiment echoed by (Akbari & Farahbakhsh, 2023) in the context of moral and emotional development in students.

This study seeks to assess the practical implications of Iran's formal education policies on the religious and national identity formation of students. It draws upon responses from school administrators across Tehran to understand how school-based experiences align with the goals articulated in national policy documents.

Methods and Materials

This study employed a qualitative, descriptive research design. The sample consisted of 22 school administrators (both male and female) from elementary, lower secondary, upper secondary, and technical schools in Tehran during the 2023–2024 academic year. Data were gathered using a 60-item, four-option questionnaire developed based on the themes outlined in the *Fundamental Reform Document of Education*. The questions addressed key identity-related domains, including family participation, educational environment, textbook content, teacher personality, and media influence. Responses were analyzed using content analysis and comparative mapping against the policy standards. The alignment between practical implementation and policy expectations was assessed using categorized metrics (low, medium, high, and very high) and qualitative interpretations (desirable or undesirable performance). Demographic breakdowns by gender and educational level were also included to allow for nuanced insights.

Findings

The results indicate a prominent emphasis on religious identity over national identity across various school activities and institutional processes. Among the identity indicators, the personality of

teachers was rated as the most influential factor in shaping students' religious identity. Over 85% of school administrators considered the teacher's moral and religious characteristics to be critically impactful. In contrast, national identity features—such as participation in flag ceremonies or respect for national symbols—received moderate attention and varied significantly between male and female student populations.

The content of school textbooks was another area of concern. Fewer than half of the respondents believed that the majority of identity-related content in textbooks promoted national identity. Instead, the religious dimension dominated, especially in humanities and social science subjects. This trend raised questions about the implementation fidelity of educational reforms aimed at balancing the national-religious identity spectrum.

When examining the role of family, results showed that approximately one-fifth of parents exhibited little to no interest in their children's participation in religious ceremonies held at schools. This reflects a growing disconnect between school-led identity initiatives and familial value systems. Further disparities were noted in the responses concerning media influence. Alarming, the vast majority of parents were unaware of UNESCO's 2030 Education Agenda, indicating a critical gap in parental engagement with global educational policies that may affect local identity discourse.

The findings also revealed gender-based differences in national identity engagement. Girls' schools were found to be more involved in flag-related rituals, whereas religious observance levels were higher in boys' schools. Such trends may be reflective of broader gendered expectations within Iran's sociopolitical fabric.

Discussion and Conclusion

The results of this study underscore the dominant role of religious identity in Iran's formal education system. Despite policy-level intentions to balance religious and national identity elements, practice heavily favors the former. This aligns with prior research by (Mahdian et al., 2022), which highlights the structural preference for Islamic values in textbook content and teacher training. It also mirrors the findings of (Jahanshahi et al., 2024), where national identity is often relegated to secondary importance in policy execution.

The underrepresentation of national heritage in school curricula, as discussed by (Danesh-Pazhoohan, 2021), is corroborated here. There is insufficient integration of culturally rich narratives, such as those found in classical Persian literature, which could otherwise serve as effective tools for cultivating national identity. Moreover, as (Rezaei, 2020) and (Soltani et al., 2019) have shown, identity coherence is vital for psychological well-being. The current imbalance risks exacerbating identity conflict, particularly in multicultural or religiously diverse student populations, as noted by (Omidpour & Delavari, 2022).

The findings also suggest that educational policies must address the dynamic interface between national and global identity. (Khani et al., 2021) emphasizes that fostering global citizenship should not come at the cost of eroding national belonging. Instead, policies should aim for integration, equipping students to act both as committed nationals and as informed global participants.

Moreover, teacher training and curricular reform must be prioritized. As the most significant identity transmitters, teachers require comprehensive preparation to navigate the complexities of identity politics in education. (Akbari & Farahbakhsh, 2023) underscores the necessity of aligning moral intelligence with identity education—a goal that demands systemic support and policy coherence.

In conclusion, while Iran's formal educational system has made considerable efforts to incorporate identity formation into its pedagogical and administrative frameworks, the overwhelming focus on religious identity has led to an underdevelopment of national identity components. The study calls

for a more balanced approach, where the richness of Iran's historical and cultural legacy is leveraged to foster a multidimensional identity in students—one that is religiously grounded, nationally aware, morally informed, and globally competent.

References

- Abbaszadeh Marzbali, M. (2021). *Globalization of Cyberspace and National Identity in Iran*. Kavir Publishing.
- Akbari, L., & Farahbakhsh, K. (2023). The relationship between national identity and happiness with moral intelligence in student education. The 21st Scientific Conference of the Iranian Counseling Association: National Identity, Education, and Health,
- Bigdeloo, R. (2019). The Construction of Iranian National Identity Based on Race During World War I. *Historical Researches of Iran and Islam*(24).
- Danesh-Pazhoohan, M. (2021). *Re-examining the Components of National Identity in the Shahnameh of Ferdowsi*. Tehran: Nasher Etelaat.
- Jahanshahi, R., Haghighatian, M., & Behian, S. (2024). Examining Structural Threat Factors Affecting the Reproduction of National Identity in Adolescents (Case Study: Students of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province). *Sociology of Education*(33), 20-31. https://www.iase-jrn.ir/article_715967.html
- Kafshchian Moghadam, A., Maleki, H., & Sadeghi, A. (2024). Designing a Citizenship Rights Curriculum Model for the Second Period of Elementary Education [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(2), 1-7. <https://doi.org/10.61838/kman.ijes.7.2.1>
- Khani, B., Ahmadi, A., & Bagheri, M. (2021). The Role of National Identity and Cultural Capital in Promoting Global Citizenship Education. *New Perspectives in Human Geography Quarterly*, 13(2), 774-785.
- Mahdian, R., Poushaneh, K., Rezazadeh, H. R., & Maleki, H. (2022). Designing a National Identity Curriculum Model for the Second Elementary Grade [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 5(3), 128-141. <https://doi.org/10.61186/ijes.5.3.128>
- Mohammadi, K. A. C. (2023). The Relationship of Personal and Social Identity with National Identity in Students. *Social Psychology Research*, 13(50), 1-14.
- Omidpour, S., & Delavari, A. (2022). National Identity among the Ahl-e-Haqq of Delfan City. *National Studies Journal*, 23(92), 113-140. <https://doi.org/10.22034/rjnsq.2022.343235.1407>
- Rezaei, N. (2020). The Relationship Between Personal Identity, Social Identity, and National Identity in Iranian Students. *Applied Sociology*, 25(2), 159-170.
- Soltani, H., Saleh, S., & Aghapour. (2019). The Impact of Personal and Social Identity on National Identity Among Students from European Union Member Countries. *Counseling Research*, 18(70), 161-178. <https://doi.org/10.29252/jcr.18.70.161>